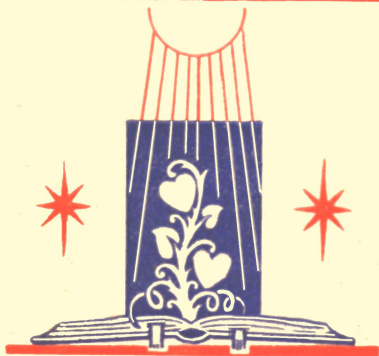

I II A LÉLEK ERŐSEBB

SZALÉZI
MŰVEK

LELKI KULTÚRA KÖNYVEI

1.

SCUPOLI LÖRINC

LELKI HARC

264 oldal, ára 1.80 P.

2.

SZÉKELY LÁSZLÓ

NYOLC BOLDOGSÁG

204 oldal, ára 1.50

3.

SZÉKELY LÁSZLÓ

MINDENNAPI IMÁDSÁGOD

160 oldal, ára 1.30 P.

4.

ALKANTARAI SZENT PÉTER

IMÁDSÁG, ELMÉLKEDÉS

244 oldal, ára 1.60 P.

A LÉLEK ERŐSEBB

A LÉLEK ERŐSEBB

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

ELŐSZÓVAL ELLÁTTA

SÍK SÁNDOR

SZALÉZI MŰVEK, RÁKOSPALOTA

**Nihil obstat Carolus Sztikay Societatis Salesianae,
censor dioecesanus. Imprimatur. No. 856-1940. Vacii die
13-a Februarii 1940 † Stephanus Episcopus Vaciensis**

**5792 — Don Bosco Nyomda, Hákospalota
(Felelős: Sarkadi J. Alajos)**

ELŐSZÓ

Mély megilletődéssel veszem kezembe ezeket a lapokat, egy szemérmes és zárkózott lélek, egy szenvedésben és lemondásban tisztává érett hősi lélek legbizalmasabb vallomásait. Újra meg újra kérdezem magamtól: szabad-e ezeket a nyilvánosság elé bocsátani? Mit szólna hozzá ő, akinek előkelő zárkózottságánál csak belső alázatossága volt nagyobb, aki még lírai verseit sem szánta a nagyközönség szemei elé? És most idegenek, talán kíváncsi és meg nem-értő idegenek elé adjuk legbensőbb lelkiéletéről, szenvedéseiről, kísértéseiről, rettegéseiről szóló, Isten számára írt, még legbizalmasabbjaival is csak félve közölt feljegyzéseit?

Mégis, talán jó és az ő szíve szerint való cselekedet is ennek a naplónak kiadása. Épen azt a részét, amelyet itt vesz az olvasó, úgy látszik, följegyzőjük is erre szánta; nem írói becsvágyból, nem is a magamutogatás hiúságából,

hanem szeretetből, segíteni vágyó emberszeretetből. „Ha végig megtart Isten kegyelmében (ahogy remélem), ennek a csendes elmúlásnak feljegyzései nagyobb jót munkálhatnak, mint egy derekasan megírt regény. Ha békét és emelkedést adhatna egyeseknek, boldog volnék” — írja egy helyen.

Aki jó lélekkel, a lelkiek iránti érzéssel olvassa, arra aligha fogja eltéveszteni békítő és emelő hatását ennek az életnek képe, amely olyan szegény volt külső eseményekben és olyan gazdag belsőben; olyan törekeny, szomorú, szinte szánalmas annak, aki csak kívülről nézte, olyan szép, derűs, erős, hősies és termékeny annak, aki belelátott igazi valójába.

Ma annyi a szenvedés a világban: íme egy élet, amely jóformán másból sem állott, mint szenvedésből, és mégis szép volt, alkotó volt, *érdemes* volt. Ma annyira hajlunk rá, hogy testi-lelki adottságokkal, „természetünkkel”, környezetünkkel, külső eseményekkel mentegessük hibáinkat, letöréseinket: íme egy lélek, akitől a természet jóformán mindent megtagadott, amit fizikumiban, idegekben, testi felszereltségben adhatott, és mégsem tört le; mégis egész em-

ber tudott lenni, atlétákat megszegyenyítően erős, eleven cáfolata az *ép testben ép lélek* felületes szállóigéjének: mindenkiénél betegebb testben a legnagyobbakra emlékeztetően ép lélek! Botorkáló, botladozó, kényelmeskedő és szeszélyeskedő kis életünkben ösztönzést, példát, lendületet, szenvedésünkben, gyengeségeinkben, szerencsétlenségeinkben vigasztalást, biztatást, megerősödést meríthetünk a lélek szuverén erejének és a kegyelem csodálatos hatalmának ebből a kivételes művéből, amely Harangi László életében szemeink előtt mutatkozott meg, — és amelyet megsejt, aki fogékony lélekkel olvassa ezeket a naplójegyzeteket.

Adja Isten, hogy írójuk szent vágya szerint minél több embernek hozzanak békét és felemelkedést!

1939 karácsony.

Sik Sándor.

B E V E Z E T É S

(Lantos-Kiss Antal után)

Harangi László 1897 február 27-én született Budapesten. Vidám és gazdag gyermekévek után 1905-ben agyvelő-gyulladás lepte meg, amely lassú, kisebb-nagyobb szünetekkel egyre jobban elhatalmasodó bénulást hagyott hátra. Több kínos operációt kellett kiállnia, utóbb éveket kellett Abbáziában töltenie. Előbb gépbeszorított lábbal, utóbb botra támaszkodva tudott csak járni. Jobbkeze is korán megbénult, de megtanult a ballal írni, sőt utóbb hegedülni is.

A dédelgetett beteg-gyermekek természetesen kis zsarnokká lett, aki megszokta, hogy minden kívánsága teljesül és nem tűr ellentmondást. Kényelemszeretet, lustaság, önzés, indulatosság fejlődött ki benne. Másrészt az élet külső lehetőségeinek legnagyobb részétől meg lévén fosztva, egyre jobban magá-

ba fordult, és a belső, szellemi világ foglalta el lelkében a legnagyobb helyet.

A beteg és kényelmes gyermeket nehezen lehetett rávenni, hogy tanuljon, mégis sikerült felkelteni becsvágyát, úgy hogy nemcsak a középiskolát, hanem az egyetemet is elvégezte. 1924-ben a budapesti egyetem bölcsészeti karán doktorátust tett. Otthon, jóformán játszva megtanult németül, angolul és franciául, sőt olvasni olaszul is.

A családi kör, amelyből abban az időben két kispap és egy apáca került ki, egyre inkább a lelki elmélyülés felé terelte. Otthon volt a liturgiában, papokat megszegyenítő módszerességgel és következetességgel elmélkedett és nagyrészt Isten jelenlétében töltött napját ritka aszketikus tudatossággal állította az Imitatio Christi szolgálatába.

Későbbi éveiben az önnevelés mellett egyre nagyobb tért foglal életében a tevékeny szeretet. Helyhez kötött életmódja mellett elsősorban környezetével, és a gyermekekkel szemben, akik sürűn keresték fel Laci bácsi házát és rajokban kísérték az utcán tolószékét. Jól tudta forgatni a távolba ható szeretet fegyverét is, elsősorban az imát és

a levelet. A Kis Pajtás szerkesztői üzenetei, majd később idegen országokkal, sőt világrészekkel összekötő cserkészbarátkozása külső tevékenységben élő ember számára szinte fantasztikusan széleskörűvé tették ezt a hivatásszerűen űzött levelezést.

Irodalmi működését a Zászlónk *Fakadó rügyek* rovatában kezdte még gyermekkorában, majd 1910-től az Életben.

A gyermekek iránti szeretete, gazdag képzelete és mesélő kedve, friss humora, könnyed fogalmazó- és verselőkészsége szinte predesztináltak arra, hogy kitűnő ifjúsági író legyen. 1924-ben átvette a Kis Pajtás szerkesztését. Saját lapján kívül sokat dolgozott a Zászlónkba, a Nagyasszonyunkba, a Kis Szívbe, a Gárdavezetőbe és a Magyar Cserkészbe. Tréfás cikkei, versikéi, novellái, színdarabjai, ifjúsági regényei ezeknek a folyóiratoknak legjáva természetéhez tartoztak. Önállóan is megjelent egy pompás mesegyűjteménye (*Buckó királyfi*), néhány regénye (*A cukorgyár titka*, *Robinson unokái*) és cserkész-színdarabja (*A két arabus*, *Modern cserkész-tábor*). Mesedélutánjai Gödöllőn, Pesten, olykor vidéken is

nagy eseményei voltak a gyermekvilágnak.

Írói becsvágya azonban nem fért meg az ifjúsági irodalom keretei közt. Jóformán gyermekkorától kezdve irogatott kisebb lírai verseket, színdarabokat. Verseit inkább csak önmagának és legbizalmasabb embereinek irogatta; igazi erejét a lélektani novellának szentelte. Ilyen írásai, főleg a Katolikus Szemlében, a Magyar Kultúrában és az Élet-ben néhány hosszabb elbeszélése ennek a műfajnak valóságos remekei. (*Barabbás, Az útitárs, A kapu stb.*) Egy nagyobb lélektani regényt is írt az Életbe. (*Az utolsó állomás.*)

Életének legnagyobb megpróbáltatása édesanyjának halála volt. Ekkor lépett melléje az az úrileány, aki felesége lett s akinek sikerült újra felkeltenie lelkében az életörömet és a munkakedvet.

Tüdőcsúcshurutja azonban megint kiújult. Az Altenbergben, Imstben, Mátraházán, majd a hárshegyi Cserkészparkban töltött üdülések csak a léleknek és a kedélynek hoztak felfrissülést, a beteg test ereje egyre gyengült.

1932—33 telén idegállapota nagyon leromlott. Félelem szállotta meg, állan-

dóan üldözőktől rettegett. Az Új Szent János-kórházban, majd a Hárshegyi Szanatóriumban félévet töltött valóságos élőhalottként.

Nyárra a gödöllői cserkész-jamboree hírére javulni kezdett állapota. A cserkészettel már régóta belső összeköttetésben volt, a jamboree előtti évben magyarrá fordította Baden-Powell cserkészkönyvét (*A boldogulás ösvényein*). Most egyszerre elemi erővel szállta meg a vágy a cserkészek után. Félelme elmúlt, boldogan élvezte a tábor nyújtotta élményeket, új ismerősöket szerzett, barátságokat kötött, külföldi cserkészekkel újabb levelezésekbe kezdett.

A jamboree után az étellel való reális kapcsolata teljesen megszűnt. Imádsággal, bölcseléttel, olvasmányokkal, levelezéssel, gyermekekkel töltötte napjait. Friss óráiban hangulatos versekbe és novellákba foglalta cserkészélményeit, elgyönyörködött a szabad természet színeiben. Sokszor emlegette: „Ha a jó Isten úgy akarja, szívesen halok meg, — de ha még élni enged, úgy szeretek élni!”

1925-től kezdve rövidebb megszakításokkal rendszeres naplót vezetett lelkiéletéről. E naplóban legigazibb arca

mosolyog elő a sorok közül. Részint napi elmélkedéseinek gondolatmenetét rögzíti meg, részint önnevelési terveket, eredményeket és sikertelen harcokat könyvel el, részint külső eseményekkel, betegségével és a halál közeledésével kapcsolatos gondolatait írja le. Mesterkéletlen valóságában tárja fel lelkét, mintha legjobb barátjával vagy gyóntatójával beszélgetne.

Elmélkedéseit vázlagszerűen, sok esetben összefüggéstelennek látszó mondatokban örökíti meg. Ezek a mondatok számára felidéztek a lefolyt elmélkedések hangulatát, feszültségét és elhatározásokra készítő erejét. Mások számára azonban az ilyenek csak gondolat-töredékek, amelyek érdekesek, de teljes hatást nem tesznek.

Az elmélkedést nem eltűnődésnek és elméleti magaslaton járó elmefuttatásnak szánta, hanem életbemarkoló, praktikumokat gördítő reggeli edzésnek. Szinte túlzásba csap a jófeltételek aggályos kipontozásával. Minden elmélkedés végén pontokba szedi elhatározásait, mégpedig oly változatosan és annyira sok irányban, hogy a napló elején ez a zsúfoltság bizonyos kapkodás, lázas javulnivágyás benyomását kelti. Sokat-

markolását érthetővé teszi az a körülmény, hogy állandóan a halálra gondolt s a nagy útra készülők nyugtalanságával igyekezett pótolni a felfedezett hiányokat. Ezenkívül a lelki értékeknek mindent túlszárnyaló nagyrabecsülése, amely a naplóból megkapóan kicsendül, hasonlóképpen eléggé magyarázza, hogy miért akart rövid idő alatt hatalmas előrehaladást tenni a lelkiekben. Mikor a természetfeletti élet szépségeiről emlékezik meg, csak felső fokban és csak a legnagyobb elragadtatás hangján tud nyilatkozni. „Méltóság csak egy van: a lelki fönség méltósága. Ez minden helyzetben lehetséges.”

A szent élet vágya sokszor lenyüggő erővel érinti meg s ilyenkor nyomban önvád, elégedetlenség fogja el, mert arra gondol, hogy a lelkesedés nem volt mindig kellő és sok alkalmat és érdemszerzést elmulasztott.

Ezek az önfedések azonban csak átmenetiek. A töprengést felváltja a tettvágy és különösen gyónásaival, szentáldozásaival kapcsolatban magasra lobban szívós alkotnivágyása. Imponáló akaraterével bele akar nyúlni az élet ércküllőinek forgásába és sziklákat akar elhárítani Isten felé vezető útjá-

ból. Veleszületett gyengeségekkel, hajlamokkal, későn észrevett elneveltséggel kell megverekednie. Rendkívül érdekes az ősokról és az utódokról szóló különleges elmélkedése, amelyben kifejti, hogy az önnevelés nemcsak az egyén jelleme miatt fontos, hanem sok szempontból önkéntes vezeklésnek számít az ősök hibáiért, s érdemgyűjtés, értéktakarítás a jövő nemzedék számára. 1926-ban írja:

„Nemcsak a testszerinti utódok által hatunk a világra, hanem minden lélekzetvételünk halhatatlan, mert a következmények végtelenbe futó mozgását indítja tovább. Őseinknek épúgy megváltói lehetünk, mint unokáinknak megtartalmazói.”

1931-től kiszélesednek a feljegyzések. Rögtönzött, de szabályos, irodalmi értékű fogalmazásokká lesznek, amelyek helyenként szentágostoni ihletet és próhászki magasztalatokat közelítenek meg. Megható az az aprólékos, mindenre kiterjedő figyelem, amellyel lelkiiséget akar belevinni az élet sok sivár tényébe. Sokszor egészen elfeledkezik önmagáról, csak azért, hogy másokat megértsen, hogy mások tulajdonságait önmaga előtt vonzóvá fesse.

1932 vízkeresztjén feljegyzései elé ezt a címet illeszti: „*Elnyugvásom az Úrban. Utolsó életszakaszom feljegyzései.*” Ettől kezdve a napló új arculatot nyer. Az Isten akaratán megbékélő, halkán távozni készülő lélek búcsút int a föld felé. Ráeszmél, hogy szenvedései oly magaslatokat láttatnak meg vele, Istentől nyert vigasztalásai annyira nem mindennapiak, hogy feltétlenül le kell írnia őket, mégpedig olyan formában, hogy írása mások számára is vigasztalást nyújtson. Szünetedéseinek világos értelmét, földi pályájának lelki-küldetésbe hajlását hirtelen megérti. Ezért becéző szeretettel írja, ezt szánja élete mesterművének, ezzel akar szólni az emberiséghez: „Nem magamról szeretnék hőskölteményt írni, hanem az isteni kegyelem erejéről... Főművemnek tehát ezt a pár oldalt szánom. Nem tudom, meddig nyúlik, de befejezésre nem szorul, akárhol szakad meg. Ez is nagyon megnyugtató és nemcsak eltörölte a „letört pálya” érzését, hanem ambíciómnak teljes kielégülést ad.” (1932 január.)

A betegség csodálatosan bölcsé teszi az embert. Tehetség, érvényesülés, az emberek becslése semmivé zsugorodik

a velőig ható valóság előtt: Menni kell!
Nem a letört, hanem a felemelkedett
lélek szavait szólaltatja meg; nem te-
hetetlen lehullásnak, hanem férfiasan
megharcolandó viadalnak tekinti a be-
tegséget és a közelgő halálküzdelmet:

„Ámulva látom, hogy egyik napról a
másikra bölccsé, látóvá tett az Isten
ereje. *Szívesen halok meg, akár izen-
ként is, ha az Isten úgy akarja.* Majd ad
erőt hozzá... *Alázattal és nagy bizalom-
mal teszem le életemet Isten kezébe.*”
(1932 február 19.)

*

A következőkben a naplónak ezt a
mindenkinek szóló részét, írójuknak
ezt a *fűművét* adjuk.

ELNYUGVÁSOM AZ ÚRBAN

*(Harangi László
utolsó életszakának feljegyzései)*

1931 december 30. Azt hiszem, rákom van. Az orvos mélyen betapintott jobbról a tüdőm alatt, és azt mondta a másíknak érthetően: „Itt. Egészen biztos.” Ez tegnap történt, és eleinte mintegy elsíklott a fülem mellett. Látogatási idő alatt nevetve meséltem, hogy hol a hasamban találnak valamit, hol a fejemben. De aztán, hogy este eloltották a villanyt, mint egy lobbanásra, egészen éber lettem. Az agyam nagy tiszasággal kezdett dolgozni. Nem „gondolkoztam” hanem rendszertelen, de tiszta meglátások sora tódult fel bennem. Egyszerre megértettem a bennem régen gyökeret vert fáradtságot és azt

az érzelmi meggyőződést, mely három év óta állhatatosan és világosan mondja egyre, hogy „mindennek vége van, nincs tovább.” Tehát ez az!

Hogy mit érzek? Félelmet, szomorúságot semmi esetre. Mély megilletődést és csodálatot. Azóta csak két alapérzésem van — mely talán voltaképpen egy is — gyönyörködés a világ és az élet szépségében és hálás csodálata az isteni jóság erejének.

December 31. Mert ahogy így éjszakánként felmerülnek bennem a látások, ahogy most szilveszteri szentgyónásra készülök: mint hogyha napkeltevel mennék szembe, egyre világosodik minden. Éjszakák önkéntelen és szinte azt mondhatnám öntudatlan „meglátásai-ban” néhány nap alatt átlendülök az isteni perspektívák világába. Sohasem álmodott mértékben kezdem érteni önmagamot és a jó Isten csodálatos terveit. Ó, én lelkem, emberi lélek, milyen csodálatosan szép, nagy és gazdag vagy! Milyen elragadtatott megrendüléssel állok mélységeid felett! Most értem az Evangéliumot, hogy a lélek több, mint az egész világ.

1932 január 1. Ez a megértő állapot inkább ma kezdődött. Addig a megértés inkább a betegségre vonatkozott. Régi apróságokból, egy-egy elejtett szóból, egy arckifejezésből, melyek azelőtt is feltűntek, de nem értettem őket — most mint egy bűvészszerpenyőben magától egységes kép állott elő.. Emlékszem, mikor még tavasszal a doktor a tudómet vizsgálván diványra fektetett, és a gyomromat, testemet is kitapogatta. Érdekes, hogy akkor feltűnt, és mégsem vettem észre. Később dobolt, a felpuffadt, „meghízott” testemen, mely kongó hangot adott. Még tréfáltunk: „Még kisül, hogy víz van ebben a pocakban” — mondta. Nevettünk rajta. Már értem, hogy mért kellett mindenáron most az ajtótorés!¹ Szegény kis V.-mre² pedig csaknem haragudtam érte. (Ha tudnék egyáltalán haragudni rá!) Istenem, hány szerető jószándékot magyaráztam félre! Bár az utóbbi időkben erős elvemmé lett, hogy mindenkiről csak jót tegyek fel. A karácsonyi meglepetésnek kívánt lefényképezésem,

¹ A nehezen mozgó beteg kényelmére történt változás.

² Felesége.

F.¹ egy elfojtott sóhaja és önfeledt arca a karácsonyi búcsúzásakor, mind apró jelek voltak, melyek az én belső világos érzésemet: hogy nagy beteg vagyok — támogatták. De mindez csak itt lett világos és kerek egész bennem.

Ma reggel eljött hozzám az Oltáriszentség. A klinika kedves, könyörülő jóságtól áthatott papja hozta. Tegnap a gyónásnál is éreztem, hogy milyen finom illette van ennek a tapasztalatok által bölcsé lett papnak a lelkek ápolásánál. Bár kábult voltam, és minden erőlködésem ellenére sem tudtam visszaemlékezni az elmúlt évre (az események, még a tegnapiak is, könnyen elmosódnak és megzavarodnak bennem egy idő óta, ellentétben a lelkiekben való tisztánlátással) — a gyónásom mégis jó gyónás volt. Teljesen megkönnyebbültem és megnyugodtam.

Az Isten tervei szerint szinte magától értetődőnek láttam, hogy én *így* és *most* haljak meg. Hiszen mikor anyám rákban vergődött, magam rimánkodtam Istennek, hogy adja majd nekem a szenvedéseket. csak őt ne kelljen szenvedni látnom. Hiszen azt el tudtam fogadni

¹ A család legbizalmasabb barátja.

az Úristentől, hogy elveszítsem anyámat, de ha a szenvedését végig kellett volna nézmem: megőrültem volna. Most pedig egyenesen boldog vagyok arra a gondolatra, hogy az ő útjukon¹ mehetek az Istenhez. Hogy amit kívülről kétszer végignéztem, (a rákbeteg haldoklását: lassú hervadását), azt belülről is átélhetem és így valamiképen részese lehetek az ő szenvedéseiknek. Hiszen a legrettenetesebb gyötrelmem úgysis az volt, hogy nem tudtam a lelkükhöz férni. Hogy komédiás álarccal vigyorogtam, mikor tudtam is, hogy keresztüllátanak rajtam. Ők talán valahogy reflektálatlan, természetes naivitással, kevésbé felkészülten álltak szembe a halállal és csak a betegségben értek meg. De azért nagyon fáj, hogy annyira lebecsültem az isteni kegyelem erejét, és nem mertem komolyan és melegen érintkezni velük, mint „elköltözőkkel”, hanem ostoba és üres biztatással, sőt tréfával vétkeztem a lelki méltóság tisztelete ellen.

Most pedig magamon ámulva látom, hogy egy napról a másikra bölcsésé: lá-

¹ U. abban a betegségben, mint anyja és szeretett nagynénje.

tóvá és szentté: kereszténnyé tett az Isten ereje. Nem ismerek magamra: arra a nyafogó, aprólékosan aggodalmas, feületes, elkényelmesedett, gyáva nyárs-polgár magamra. Mintha a lelkem pislogó kanóca most hirtelen nagyot lobbant volna, hogy most már természetfölötti erővel világoskodják a hátralevő kis időben.

Ezek a látások az én boldogságom. Valami ilyen lehet a mennyország.

Délután bent volt I.¹ Hosszan és jól beszélgettünk. Arról is, amit külön kértem reggel a szentáldozásban. Milyen szépek a lelkek, amikor így egy-egy órára ki tudnak szabadulni a földi élet hálójából, az idegek kötelékeiből. Csupa gyengédség, meghatott szeretet volt. Éreztem, hogy a lelkét is odaadná értem. Istenem, ha én is mindig úgy tudtam volna látni és érezni, mint most! De sokat aludtam, de keveset éltem! Mennyire átengedtem magam napi dolgoknak, önző, kicsinyes, ideges lélekkörcsöknek. Elhanyagoltam a lélekkapcsolatokat, szeretteim és magam közé homokzsákokból torlaszt emeltem.

¹ Unokatestvére és gyermekkori játszótársa.

Január 2. Mára ismét eggyel több megoldott probléma. Mindennap nyílnak a lelki zárok és mindig jobban elcsodálkozom az Isten bölcsességén, jóságán és az élet nagy harmóniáján. Tegnap még keserűen emlegettem I.-nek futó célzással, hogy „műveim nincsenek”. Ez keserűségem volt. Húsz esztendeje vagyok író (1911-ben jelent meg versem az Élet-ben először) és még nem alkottam semmit. Amit írtam, azt sem tudtam kiadatni. A világ nem tud rólam. De most már nem fontos. És Isten egy gondolatot adott, mely a pusztá rezignációt teljes harmóniával oldja fel. Úgy tetszik, hogy megértettem, mit akar tőlem. Hisz azt, hogy nem elsősorban munkára, nagy alkotásra teremtett engem, egész testi-lelki alkatomból világosan ki lehet olvasni. Engem penitenciának szánt az Úr szegény szüleimnek és talán még arra, hogy türelmes étellel és szép halállal „bizonyosságot tegyek az igazságról”. És akkor villant fel bennem ennek a napló-félének a gondolata. Ha végig megtart Isten kegyelmében (ahogy reményelem), ennek a csendes elmúlásnak feljegyzései nagyobb jót munkálhatnak, mint egy derekasan megírt regény. Ha békét és

emelkedést adhatna egyeseknek, boldog volnék. Valahogy így szeretném leróni hálámat az emberek iránt. Hiszen mennyi jót tettek velem! Idegenek is, villanyoson, utcán, hányszor segítettek! Mindenki jó volt hozzám. Nem emlékezem, hogy valaha valaki bántott volna. A Kaplony-utcában a Károlyi-forradalom alatt gyerekek megdobáltak és kicsúfoltak, mikor délután sétáltam bicegve a napon. De azok sem rosszaságból tették, és én hívtam is őket magamhoz, mert szerettem volna cukrot adni nekik.

Lehet, hogy ez szép és megható volt tőlem, és hogy talán dicsekvés, hogy említsem. De én nem magamról szeretnék hőskölteményt írni, hanem az isteni kegyelem erejéről. Azért csak azt jegyzem itt fel, ami az ő munkája bennem. Sáros, piszkos, kicsinyes, önző magamat, aki saját erőmből vagyok, most nem festem le részletesen. De hisz az ember nyomorúságát kiki tapasztalja magában és elhiszi, hogy milyen nagyon hitvány és útalatos vagyok önmagamban, s hogy ezt nem csak szerénykedő alakoskodásból mondom.

Főművemnek tehát ezt a pár oldalt szánom. Nem tudom, meddig nyúlik, de befejezésre nem szorul, akárhol sza-

kad meg. Ez is nagyon megnyugtat, és nemcsak eltörülte a „letört pálya” érzését, hanem ambíciómnak teljes kielégülést ad. Igaz: „szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak”. Ez nemcsak dicsőség-szomj, hanem minden vérbeli író lelki szükséglete. De itt most teljesebben, mélyebben kifejezhetem magam, mint a szépirodalomban. Tegnap az újévi misében erről a kitételről elmélkedtem: „sobrie et juste et pie vivamus in hoc saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris.¹ Ebben benne van az én újévi programom: józanul és jámboran, éberem figyelve várni „áldot!” reményét (eljövetelét) az Úr dicsőségének. (Milyen gyöngéd ez az *áldott* jelző!) Nincs is más vágyam, mint precízen és finoman kifejezni minél többet a lelkem gazdag életéből. Tudatos művészmunkának, de teljes őszinte egyszerűséggel lelki sírkövet állítani magamnak, az Isten dicsőségére.

Nem tudnék azzal a hősi némasággal

¹ „Józanul, igaz módra és jámborul éljünk e világban, várván a boldog reménységet és a nagy Isten és Megváltónk dicsőségének eljövetelét.” (Szent Pál.)

meghalni, ahogy anyám, aki a halálra való lassú érzéséből mártír-hősiességgel egy szót sem árult el. Csüggedését, harcait magába zárta. Én csak sejthettem, és most kezdem érteni, hogy min mehetett át. Szeretném fenéki inni az ő kelyhét. De belőlem az élmények ki akarnak törni. Soha ennyi mondanivalóm nem volt. A legkisebb esemény is csodálatos gazdag élmény. Csupa nagy, szent, gyönyörű történik bennem és körülöttem.

Milyen szép volt például ma délelőtt, ahogy P. doktor elbúcsúztatott. Mélyen megindított férfias őszintesége és gyengéd tapintata. Ahogy a bajomról beszélt velem, nem volt egy kétszínű szava, hazug biztatása. A lélek méltóságának megbecsülését felemelően éreztem nála. Voltaképen azt mondta, hogy rajtam nem lehet segíteni. Megértettem rögtön, hisz ezt éreztem tisztán, már mielőtt a kórházba jöttünk. De mégis olyan finoman, megnyugtatóan beszélt, hogy nálamnál kevésbé éber lelket elfogott volna a földi reménység illúziója. Ez a keresztény orvos. Magasztos emlékét elviszem magammal. Amikor megköszöntem a jóságát, úgy láttam, hogy könny csillant meg a szemében.

Ahogy összenéztünk, éreztem, hogy a lelkemmel beszél, nem az „értelmes húsdarabbal”, mint annyi más orvos. Amivel pedig az ágyamhoz lépett, az mint ünnepélyes hajnali harangszó visszhangzott a lelkemben: „Ütött a szabadság órája!” Enyelegve mondta, a kórházi rabságra, de bennem épen akkor kezdett szárnyat bontogatni a lélek, útrakészülődve a testi börtönből.

Szeretném, ha ezt ő is olvasná. Általában szeretnék mindenkinek elmondani mindent. Barátok, jótevők merülnek fel előttem, akikhez szólni szeretnék. Testben nem érzem fontosnak látni őket, de szeretném, ha a lelkemet ismernék mindazok, akik szeretnek, és akiket szeretek. Az utóbbiak közt ott van minden ember. Elnézem például a társaimat az ágyakon. Tegnap még vadidegenek voltak, többet nem is látom őket. És milyen csodálatos alkotása mindegyik az Úristennek, és mennyi jó van bennük. Az apácák, a kórházi ápolók, az orvosok, mind szeretett, tisztelt lelki testvéreim lettek. Megbecsülést, csodálatot és nagy szeretetet érzek irántuk.

Kisütött a nap. A kórterem kará-

csonyfája tündéri fényben ragyog a napsütéstől. Engem most öltöztetnek.

Indulunk. Olyan az egész, mint egy álomszerű diadalmenet. Elindulás a mennyország kapuja felé!

*Január 2—3—4. Rózsadomb.*¹ Csodálatos! Talán nem volt az életemnek még három ilyen mélyjáratú napja. Az álmatlanság, a testi gyengeség megfíno-
mít és átszellemít mindent. Éjszaka éber látásokban az élet csúcsain járok. A jövőt festem magamnak. Nem az enyémet, hanem az övéket. Néha, mintegy villanásban látni vélem az Isten terveit: az én halálommal nehéz csomók oldódnak majd meg: O.¹ Gödöllőn a kis házban, V.¹ talán itt. Talán I.-n is segíthetek, ha úgy enged meghalni Isten, ahogy most emel magához. Csodálatosan jó és nagy az Isten. Ha egy-egy ilyen tervét megértem, sírok a megrendüléstől. Úgy összevág minden és olyan szép! Az élet mélysége és a világ szépsége érzékenyít el. Gyönyörködöm búcsúzó-meghatottság-

¹ Felesége családjánál.

¹ Unokatestvére.

¹ Felesége.

gal, de nem vagyok szomorú és nem kívánnék megtartani semmit az elsikló világból. „Olyan nagyon szép volt”, mondom hálás könnyek közt magamnak, és ha ezután vallatom magam: „Szeretnél itt maradni? élni tovább a tűnő életet?” — azt érzem: nem. Nincs bennem az élet vágyának még szikrája sem. Csak olyan szép volt, olyan nagyon szép volt!

Nappal pedig nézem a világot és meleg belső megindulással érintkezem az emberekkel. Úgy tetszik, hogy most jobban látom őket. Úgy megérezem jószágukat. Derék, hűséges, erős jellemű emberek a rózsadombi ház lakói. Az üres karosszékekben még láthatatlanul ott virraszt felettük fehér szakállal tisztos fejével Nagyapa, a germán szoliditás, fegyelem és hideg méltóság páncélja mögé szorított meleg érzés. Ilyenek ők is, de már melegebbek. Magyar vért oltott már beléjük a Nagymama, a ceglédi 48-as polgármester véréét, aki rajongó híve Kossuthnak. Melegebbé tette őket a közös szenvedés is, a kis unokák melegítő hatása. És — úgy érzem — a mi kettőnk harmónikus házassága is. Legalább V. édesanyján határozottan érzem, hogy üdül fel a

gödöllői kis házban közöttünk. És ilyenkor nem is tudja, hogy elköltözött áldott lelkek melege sugárzik rá a vénhedt falakról, akik nagyon tudtak szeretni és áldozatos életükkel szentelték meg itt a földet.

Csak most látom, hogy mennyi nem remélt melegséget találok köztük. Nagyon szeretem őket és érzem, hogy ők is szeretnek. Nagykeresztmamától külön elbúcsúztam. Kértem, hogy áldjon meg. Megtette.

Úgy érzem, hogy Pestet többet nem látom. Az autón oda-vissza sorban elbúcsúztam tudatosan mindentől. Sok emlékem van ott. De egy szemernyit sem fáj, ha arra gondoltam, hogy mindezt utóljára láttam. Elevenen él bennem, hogy mindent és mindenkit megtalálok újra az örök életben. A jelenségek szinte már csak üres képek az én lelkem előtt. Régóta szokom már ehhez a látásmódhoz. Valamiképen velem is született és a filozófia kifejlesztette bennem. Nekem könnyebb lesz meghalnom, mint az anyáknak volt. Az én anyuskám valahogy a józan földi érzésű emberek közül való volt, vallásossággal, érzékkel a költészet és tudomány iránt, de metafizikai lendület

nélkül. Miattam is nagy gondok nyomták, ha a halálra nézett, Flóra anyának¹ nagy képzelete, szárnyaló lelke volt, de az erőteljes életérzés, élnivágyás húzta vissza. Szenvedélyes lelkében csak lassan higgadt le az élet rezignációjává, kevés volt benne anyám csendes, megadó természetéből. Én örököltem a csendes életről-lemondás adományát, a metafizikai valóság pedig kézzelfoghatóbb és bizonyosabb nekem a földinél. Ha Isten segít, könnyű lesz itthagynom ezt amazért. — Nem bízom el magam. Tudom, hogy lehetnek és lesznek is még erős kísértések, ha már komolyra fordul az állapotom. Apám családjában betegesen erős volt a halálfélelem és ez a rettegés megvolt bennem is gyermekkorom óta. Imádkozom, erősen, boldog halálért, alázattal, de bízva.

Január 21. Nagyon elmaradtam az írással, de ami fontos, elevenen él most is bennem. Itthon. S.-val² beszélünk őszintén. Nem rák. Az agyamban indult meg újra a régi folyamat. Megáll-e

¹ Anyjának testvére, aki második anyja volt.

² Bátyja és lelkiatyja.

ezzel a bénulással, vagy halad majd tovább? Lehetséges, hogy akkor is évtizedek telnek bele, míg végez az agyammal. De én ismerem az orvosi nyelvet. Az első napokban olyan gyenge voltam itthon, hogy egészen közeli- nek hittem a halált. De inkább örömet és megnyugtató elcsendesülést éreztem. Elég nekem az Anyákra gondolni, O.-t elképzelni itt a kis házban, mint a kis szentély őrzőjét énutánam, és még ha majd fáj is meghalni, ezek föltétlenül megvigasztalnak.

Csodálom és szégyenlem a fantázia játékát, mely újra megtévesztett. Lelkemnek mindenestre javára vált, ha van is benne sok a „felsülésből”. Képzelődő voltam világéletemben. A képzelet sokszor segített megsejteni az igazat, még többször vitt tévútra. Sok gyönyörűt álmodtam így, de sok retteneteset is. Mégis a vallás után ez a képzelet volt a legragyogóbb kincsem. A mindennapi életet vagy érdekes „nagy” eseményekkel tölti meg, vagy egyszerűen kiemel belőle: embert, munkát, lelki élményeket megnagvít, megszépít, gyönyörűre színesít. Sokszor roskadozom szinte az átélt nagyszerűségek súlyától. És mégis több ez, mint pusztá álom. Sokszor úgy

érzem, hogy a képzelettel a világ és az élet igazi valóságát fogom át. Emberben például még sohasem csalódtam. Nem illúziókkal aggattam tele őket, önkényes fantázia-játékkal, hanem meglévő jótulajdonságaikat láttam esetleg megnagyítva. Volt, hogy a gyarlóságukat csak később láttam erősebben, és azok fájtak is, de nem csodálkoztam, mert nem „ábrándultam ki” (ábrándjaim úgysis csak nagyon kevesekre vonatkozóan voltak!), hisz mindig tudtam, hogy „emberek”, nem hősök és nem égi lények. Talán mert sohasem „vartam” semmit az emberektől, azért nem csalódtam bennük. Azt hiszem, hogy az a sok jó, amit bennük látok, igazán megvan a gyengeségek alatt, ha esetleg ritkán tud is érvényesülni, és hogy mégis az értékes rész bennük, az *igazi én*. Hisz tudom magamról, milyen ritkán sikerül olyannak lennem, amilyen forró vággyal lenni szeretnék és aminő lelkiséget *igazinak* érzek magamban. *Vágya szerint* pedig minden ember jó, „rossz” lenni, tudatosan senki sem akar (az elkeseredett dacos sem, a lelke legmélyén), csak azt nem látja sok, hogy mi a „jóság”, s még gvakrabbban a távolságot nem látja, melyben at-

tól van. Nem magát törekszik közelíteni az ideálhoz, hanem az ideált meglevő lelki képére szabja. De talán mindenkinek szüksége van rá, hogy „jó”-nak tartsa magát valamiképen, és így, ha ferde és tökéletlen módon is, de a jóságból él mindenki. A legcinikusabb „életművész” is, amikor oldalba rugja durván az erkölcsöt, az életrevalóság-
nak, a magasabbrendűségnek érzésével teszi, a tökéletesebb, „felsőbb erkölcsiség” érzésével. Szép, jó, bölcs akar lenni minden ember, legalább a maga szemében. Élni csak úgy tud, ha valamiképen (önáltatással legalább) ezeknek az örök kincseknek birtokában érzi magát. Ahol pedig kincsünk, ott a szívünk: innen az én (épen nem idealizáló) emberszeretetem legmélyebb forrása.

Ahogy az embert, az életet is ilyenféleképp látom a képzelet színes üvegjén át. Minden „csoda”, minden nagy és ünnepélyes esemény. Attól kezdve, hogyan tudom a tollat kezembe venni, lelki elhatározást átvinni a testre?, a történések, változások egymásbafonódások, lelki megrezdülések végtelen sokszerűségű láncolata titokzatos és hihetetlenül nagyszerű! — Egy tanítvány

alkalmatlan érkezésénél hányszor éreztem magamat bunkót ragadó ősembernek, aki megy, hogy a családjának élete árán is megszerezze a mindennapi húst. És efféle képek ilyenkor erőt, kedvet, szinte „hősi” lendületet adtak fáradt testemnek.

A fáradt test! Bizony ez az én részem. Ha arra gondolok, hogy fogyó szellemi erővel, rokkantan kell esetleg haldokolnom sokáig élő halottként, hát kicsordul a könnyem. Keserőséget akkor sem érzek: Legyen meg az Isten akarata. De a küzdő szép életre viszanézni, mint akinek már talán nem lesz része többet a komoly munkában: ez fáj. Talán egyedül ez minden között, amit elhagyni elkészültem magamban. Hogy mikor hagyok itt mindent? Épen oly kevésbé tudhatom, mint azelőtt. Az orvosok sokszor kimondták már, hogy ennyi meg ennyi éves koromban meghalok. Lehet, hogy most végre meggyorsul a pusztító folyamat, lehet hogy soká húzódik, vagy meg is áll egy időre. Jól esik azt remélnem, hogy öreg ember nem lesz belőlem. (Gyermekten öregség! Bár az Úristen elég hatalmas volna ezt is pótolni valahogy.) Máskülönben pedig élek csendes bé-

kességben, csak mint eddig. Azt a várost valahogy sokkal szeretőbb és figyelmesebb szemmel nézzük, ahonnan útra készülünk. Így kellene mindig látnunk és éreznünk, akkor az életünk az volna, aminek lennie kellene: csodálatos és királyi út az örökkévalóság felé.

Egy éjjei felébredve, ezt a verset *kellott* írnom. Magától jött és szinte kényszerített, hogy egybefogjam: később aztán simítottam rajta tudatosan is:

BETEG CSENDES IMÁDSÁGA:

Láztól lesorvadt két karom
A betegágyból feléd tárom:
Ne rajtam, Uram, rajtuk könyörülj!
Könyörülj a vergődő világon!

Nekem már jó a csendes végtelen,
Kettesben üldögélni véled,
Míg nyitja halkán ajtaját
A csodálatos örökélet.

De vérben, jajban áll a Föld
S engem iszonyú jajszó ráz át:
Testvér... barát... és embermillió...!
Jaj, csitítsd el a kínok lázát.

Ha áldozat kell: én legyek,
Kicsi szivárvány komor égen:
Add nekik látni boldog magadat,
Ahogy megadtad nekem.

Különben napról-napra erősödöm. Az arzén érezhetően működik. Lassan dolgozhatok már. Jó ez is. Minden jó, ahogy van. Ez nem megnyugvás és hit nálam, hanem szinte már „látás”.

Január 30. Azóta már megjártam egy hullámvölgyét belső életemnek. Ilyenkor látom, hogy szép föllendüléseink, képzelt szépségünk és erényünk mennyire csak az Isten ajándéka, ránkvetődő sugár. Üres, fekete és gonosz ami bennem ásít, csak egy jó van bennem: a nagyravágyó, égreakiáltó istenvágy. Igyekszem megtartani magamban, ami kegyelméből érezhető, éleszem a reményt, bízom és alázattal várok. Rázogatom a hétköznapi porát elhanyagolt lomha lelkemről. Bánat, elmélyített bűnbánat. Tudom, hogy milyen hanyag vagyok a kegyelem ápolásában, holott a csendes, pihenő életben ugyancsak volna időm elmélyülésre. Miért esik jobban gyáván elásni magam hóbertos és felületes gondok közé? Mért nem tárom ki legalább egy félórára napjában szomjas lelkemet az Istennek, mikor a lelkem legmélyén csak az Úristen és a halál foglalkoztat éjjel, nappal? Nem kínoz, nem fenye-

get egyik gondolat sem. Ha felnézek rájuk, megtisztulva és megvigasztalódva kelek fel az elmélkedéstől. Miért húzódom vissza mégis újra az öntudatos élet mélységeitől? Játékos képzelet és lusta magamelhagyás a csábításaim.

Február 2-án kint voltunk együtt a temetőben négyen (S. és I.) A nap süttött, a szél fújt egy kevéssé, a délutáni napsütés utolsó másfélórája volt az utunk. Nagy sár, gyéren beszéltünk, odafelé. Le nem szálltam tolókoksimból, és a sírig sem engedtem tolatni magamat. Ott maradtam a temető gyalogútján a kocsimban. Úgy néztem őket hármukat, a sírnál, a szélben. Most először láttam ezt a képet így, mint aki kívül áll. Talán azért éreztem most olyan erővel a családjunk árvaságát, mint még soha. I. megtépett madár módjára, S. megviselve (az éjszaka munkában virrasztott, mint annyiszor és különben is valahogy elgyötörtebbnek látszott) ott imbolyogtak V.-vel a sír körül gyökértelenül és (nekem úgy rémlett) tanácstalan tehetetlenséggel a rájukszakadt nagy fájdalommal szem-

ben.¹ Istenem! Hogy odaadtam volna az életemet, csak ezt levehetném róluk! Én kábult voltam és fásult. Az a szerencsém, hogy az ilyen legnehezebb pillanatokban valahogy ösztönszerűleg kilépek magamból, s mint a halálraítélt, egészen másfelé figyelek. De azért *Julius Caesar* két sora mindig ott zakatolt a fejemben: „Oh, mily esés volt ez, jó honfiak! Elestem akkor én, ti és mi mind.” És a mi összeomlott világunkat éreztem rettentően magamban. Nem is *a miénket*, az övéket, akik már csak órákra jönnek Gödöllőre, akiknek nincs igazi otthonuk, (vagy fizikailag, vagy a lélek nyugalmában nincs). Meleg, erős, hősi életű Anyák! Most is látom őket, ahogy a kommün alatt (62 és 58 esztendővel) vidáman, büszkén végeztek együtt *minden* házimunkát, holott épen nem szokták meg azelőtt, ápoltak engem és tanítva keresték a kenyerüket. Mindig készen álltak minden áldozatra. Flóra anya szinte fanatikus elszánással, anyám édes (kissé gyerekes) hetykélkedéssel, boldogan és hálásan Isten iránt, hogy erre képes.

¹Flóra anya (S. és I. édesanyja) halálának évfordulója.

S. odajött hozzám is, hogy ne érezem magam olyan egyedül. Hálás voltam, bár ilyenkor szinte apatikus vagyok, nem érzem a fájdalmat, és így szükségtelennek éreztem.

A temető édes és szép, mint egy nagy kert. Jó lesz feküdni benne. Kértem a mi Drágáinkat, hogy eszközöljék ki nekem a jó halál kegyelmét. Még mikor kifelé jöttünk, én annyira kábult és zavart voltam, hogy a temető-kapuban valami tréfaféle (még hozzá szeretetlen) megjegyzést motyogtam egy gödöllői ismerősről. Csak azt reményelem, hogy nem hallották, vagy nem fogták fel a szélben, és így talán nem sértette a fájdalmukat. S. különben is megértett volna, hisz tudja, hogy mit érzek. Hazafelé lassan megindult a komolyabb beszélgetés, de azért megviselve, elgyötörve töltöttük a délután kis maradékát.

Február 9. Húshagyó kedd! Egyedül vagyok megint — olvasok, írok. Lelkemben már a nagybőjt komolysága. (D. e. van, a holnapi hamuszentelés szövegén elmélkedtem). Nagyon jó hozzám az Úristen! Tegnap estefelé váratlanul megjött S. Épen nekiszóló le-

velet fejeztem be, kevéssel azelőtt. Te-
le volt a lelkem övele, és beszélni va-
lómmal. V. nem volt itthon. Az a fur-
csa élményem volt, hogy még „meleg”
levelemet hangosan kellett felolvasnom.
Utána kezdtünk kicsit beszélgetni, azaz
jobbára csak én beszéltem. Ilyen me-
legen és meghitten régen nem vol-
tunk. Nála vagyok igazán „otthon”
legmélyebb énemmel ezen a földön.
Minden feléled bennem, amit ő ülte-
tett el, ha *így* vele vagyok. Milyen kár,
hogy az „így” még elég ritka találko-
zásaink között is ritka. Külső-belső gát-
lások csak néha engedik, hogy a lel-
kem egészen ki akarjon, vagy ki mer-
jen bújni a csigaházából. Istenem! Mi-
lyen lehet az üdvözültek boldogsága!
Isten fényében ragyogó lelkek aka-
dálytalan, örökös egymásra sugárzása...

Meggyóntam. Szentségi kegyelemmel
kezdem a böjti időszakot. Alig győzők
Istennek hálát adni érte...

Elmélkedés. „Salvum me fac Deus:
quoniam intraverunt aquae usque ad
animam meam.” Az árvíz elhat a lel-
künkig. Hányféle áradat! A gond, a
fájdalom árja, mely rendesen egyre
dagad az életünk folyamán; — a téve-

dés, tudatlanság árja, — a lelkek és események vonzó-taszító áradata. Mennyi ellentétes hullám, mennyi önzés! Engem legjobban talán a megszokás állott, langyos vizei fenyegetnek. Élesen figyelem megszokásból eredő vagy emiatt már fel sem tűnő sok-sok hibámat!

Február 19. Világra „hozzák” az embert, az életben lehet sok segítője, de meghalni mindenkinek magának kell. És a halál igen sokféle. Naívság lett volna azt gondolnom, hogy egészségesen és teljes jólérzésben egyszerre alszom majd el, mint a lecsavart lámpa. Az a furcsa betegség, amelynek okát és nevét nem tudják, vagy nem mondják, most átterjedt a szememre is. Eddig még igen barátságos, különösen, hogy olvasni, írni, mérsékelten szabad vele. De hamar elmuljon egészen, azt nem reménylem, hisz a többi nyirokmirigyes dolog sem javult egy szikrát sem, pedig több, mint egy esztendeje hogy észleltük őket.

El vagyok készülve rosszabbodásra, noha most nem úgy fest a dolog. Mindenesetre különös érzés, tudni és látni, amint egy titokzatos folyamat egyre ter-

jed bennem, egymásután foglalja el a pozíciókat, itt is, ott is furcsa meglepetést okoz. Én pedig csak a békés szemlélő vagyok ebben a színjátékban. Az igaz, hogy az életöszönt nem érzem mozgolódni magamban. Legjobban is szeretem, ha minden úgy pereg le nélkülem, ahogy rendeltetett. Ezért is nem vagyok kíváncsi pl. arra, hogy van-e és mi van a kulisszák mögött, hogy mit mondott esetleg a doktor V.-nek négy-szemközött, hogy mit várhatunk. Én elvagyok készülve akár a teljes megvakulásra. Szívesen halok meg akár izen-kint is, ha az Isten úgy akarja. Majd ad erőt hozzá. A kórházban vizsgálták a szememet, valószínűleg ezt keresték rajta, de úgy látszik, akkor még nem volt. A fülemet és gégémet is vizsgálták. Lehet, hogy ott is jelentkeznek majd efféle zavarok. De az is lehet, hogy csak a rendszeresség kedvéért vizsgálták sorra érzékszerveimet. Jó az, hogy ha sejthetünk is sokat, tudni előre semmit sem tudunk. Ha vissza talál-nánk borzadni a sejtett jövőtől, fejünkre huzhatjuk a paplant, mint az ijedős kisgyerek. Különben pedig alázattal és nagy bizalommal teszem le életemet Is-

ten kezébe. Ilyenkor érzem igazán, ki Ő nekem!

Csak tétován lebegek a földi élet felszínén. A vitorláim egymásután petyhüdnek el. Még épen csak hogy vonszolgatom előre magamat lassacskán. De a tenger mosolygása kék, és a kapitányom ébren áll a parancsnoki hídon. Hogy küld-e a Szentlélek új szellet, elindulok-e mégegyszer? Isten kezében van. Most inkább úgy érzem, hogy a csendes elnyugvás felé hajózom. Hiába jön meg a testi erőm, mintha mindennap egy nótát felejtének, akár az öreg cigány. Emlékezetem, szellemi erőm, mintha fogyóban volna. És napról-napra kevésbbé találok helyemet ezen a világon. V.-m, a gondolataim, az otthonom és a napos udvar nagyon boldoggá tesznek. De az inkább olyan, mint az álom. Jövőre, hivatásra, alkotásra, tervekre gondolni sem igen tudnék most. Igaz, hogy így a gondok és a fájdalmas emlékek is elmaradnak. Mindinkább az örökkévalóságnak és az álomszerű jelennek élek. — Még álmodom többször éjszaka, hogy tudok járni újra, és ilyenkor nagyon boldog vagyok. Így él az emberben tudat alatt,

amiről azt hitte, hogy már nem is érzi
veszteségnek.

Február 20. Édes Istenem, küldj rám,
amit jónak láatsz, csak azt add, hogy
minden nehézségem, minden szenvedé-
sem az én szeretteimnek váljék javuk-
ra, az élőknek és holtaknak. Ez a gon-
dolat adja talán a legtöbb erőt. Nagyon
szeretem őket, és nagyon szeretnék se-
gíteni, könnyíteni rajtuk !

Február 23.

Lelkem látása egyre jobban szűkül.
Már nem tudom: egy hét előtt mi volt.
A tegnapelőtt félhomályos árnyék,
A tegnap elmosódó tarka folt.

Jövc̄be nézni nincsen már reményem,
(Ami rám vár, az örökkévaló!)
Máya fátyola távol integetve
Nagyon átlátszó, nagyonis fakó.

Egész életem forró foglalatja,
Gyűjtőlencséje az izzó jelen.
Áll: mozdulatlan napkorong az égen,
Komolyan és fenségesen.

Február 27. (utólag). Esteledik. Ké-
szülök a születésnapomra. Utolsó lesz
idelent. Az életem csodálatos fény és

árnyjáték, ahogy visszanézek. Ami az enyém benne, az csúnya félszepség, ösztönösség, ábrándos hóbort, sok elmulasztás. Sohasem a valóságot éltem, és nagyon ritkán használtam úgy az életet, ahogy kellett volna. Még a magam önző öröme számára sem használtam fel. Keseregtem, mikor jó dolgom volt, drága együttléteket szerettemmel nem értékeltem, nem használtam. Legtöbb elszalasztott szép órára csak utólag jöttem rá, mert tunyaságból, dacból, belső keserűségből szándékosan hagytam meddően leperegni, hogy aztán utána napokig sirassam a visszahozhatatlant. Anyám halála után a vele töltött és fel nem használt idő volt legnagyobb vádlóm. (Csak mióta az egészen nagy arányokhoz szokik a szemem, azóta szakadt ki belőlem az apró földi idők és változások nagy fájdalma). Újlesztendően, születésnapon elsirattam a múlt elszalasztott idejét, hogy más szerettemmel megint csak így tegyek. — (Most már tudom, hogy a testi együttlét, a kimondott szó semmi: hogy a lelkek az Isten kezében érzékfelettien vannak összekapcsolva és egymáshoz való viszonyuk örök. Nem hiányzik nekem most senki. A rájukgondolás,

az imádság nekem annyi, mintha igazán itt volnának. V.-m bőségesen megadja, ami az „élő” emberi jelenlétből gyengességemnek kell.)

Sem külső, sem belső sikerekről *nem* tudok beszámolni, ami emberi ambíciómat kielégítette volna. (Ma már neves írónak kellene lennem, sok derék művel — mondja világi hiúságom!) A jellememnek kidolgozottnak, nagyszerűnek kellene lenni, ennyi kedvező behatás, és ilyen magamnak élő, ráérős, csendes levegőben. Minden megvolt hozzá, hogy szent legyek, csak használnom kellett volna az élet alkalmait és a kegyelmeket. Alig volt öntudatos óráim, és alig használtam valamit.

De a kegyelem mégis omlott szüntelen. A Gondviselésnek talán nem volt elkényeztetettebb gyermeke, mint én. Mindig mellém állította a legszeretőbb lelkeket, megadott mindent, amire szükségem volt, elhalmozott ajándékai-val, eltakarta előlem, ami rossz volt, ami fájhatott volna, vagy váratlanul erőt adott az elviseléséhez. Így lett az életem, amit én magam folyton összekuszáltam és elrontottam, mégis a Gondviselés remekműve.

(Itt megzavartak, már nem tudom,

mit akartam még erről írni, de úgy rémlik, még sokat!)

Február 28. (Utólag). Születésnap... vidámkodás... a kedves rózsadombiak... F. Győztem erővel és igazán őszintén vidám voltam. Múlt bánata, jövő gondja egyformán leszakadt rólam. Ilyen „könnyű” lefolyású születésnapom talán még nem volt. (Az ilyen évforduló t. i. mindig kisebb-nagyobb lelkibetegséget hozott magával, amit ritkán hevertem ki úgy egy-két nap alatt.) F. egy-két őszinte szavából megint megértettem, hogy már nem sokáig tart. Ez jó volt. Az ember könnyen visszazsugorodik a földi reménykedések, földi nézőpontok közé s „Az elszakadt szív könnyen összeforr, s megintcsak fáj, ha újra elszakítjuk.”

Este V.-val beszélgettem komolyan. Először hoztam elő neki a végrendeletet. Nehéz és régen visszafojtott lelki-tartalmak törtek fel belőlem. Ez nagyon meökönyvitett. Tudom, hogy erősen megindult, de csak „kímélettel”, „tapintatos elhallgatással” nem lehet bírni az életet. (Az életet talán, de a halálban elemi erővel kikívánkozik az emberből a legmélyebb énje. Keserű

igazságokat is emberfelettien nehéz némán elvinni a sírba. A tapintat csak ott van, hogy az igazság mellett álljon a megértés meg a szeretet, és ez megvan, s ezt reménylem, hogy ő is egészen átérezte.)

Március első napjai. Új vendég érkezett, de nem váratlan: a halálfélelem. Valahogy rohamszerűen jött rám, és éjjel keveset alszom a gondtól. De jó az Isten, és nem hagy el. Teljes lélekkel felajánlom ezt (és az eljövendő rosszabbakat) édeseimért. Jézus az Olajfák hegyén ezerszer többet szenvedett a lelki gyötrődéstől. Nem, meghalni nem „csendes elnyugvás”, hanem szép, nagy, férfias harc is. Isten ad hozzá erőt.

V.-val folytatjuk nagy beszélgetéseinket. Szinte különös nekem, hogy így legmélyről is lehet beszélgetnünk. Sok mindent látok benne is és szeretnék most a nagvbőjtben segíteni rajta.

Látom utólag, hogy talán nagyon is felzavartam és elszomorítottam, de a nagy szeretetet és megbecsülést azért — láttam — mindig érezte, és talán a segítő jóakaratot is. Ami fájdalmat okoztam neki, nagyon fáj nekem is. Sok

mindent szememre is hányok belül. De Isten majd jóra fordítja, s ezentúl már nem feszegetem ezeket a nehéz témákat.

O. volt itt búcsúzni. Elnéztem meghatottan. Milyen jól áll neki ez a kis édes ház! Lehet, hogy talán nem is látjuk egymást viszont a földön, de nekem ez nem fájdalmas. Milyen mérhetetlenül tökéletesebb közelségben van szereteteihez az, aki már nem testben él. Mennyivel többet segíthetek majd akkor. Szépen, egyszerűen, melegen elbúcsúznak. Hiszen, ha rosszabbul leszek, úgymint megírom neki levélben mind, amit megmondani nem akarok.

Magunk vagyunk újra. És igyekszem gyógyítani a sebeket, amiket V.-m kedélyén (reményilem, nem a lelkén) ütöttem. Mostantól nem beszélek meghalásról se tréfásan, se komolyan. De tudnia kellett, hogy mint állnak a dolgok és mint élnek bennem. Nevetgélünk, énekelünk, szeretetben, békeségben élünk, de a lelkünk mélyén érezzük ennek az együttélésnek ünnepi komolyságát. Madárcsicsergés ez, halk, mély orgonaszó kísérete mellett.

Március 18. Megint biztatnak, megint

mondogatják, hogy évekig, évtizedekig eltarthat. Nem vigasztalás! Én nem akarok „kétszer meghalni”, visszailleszkedni az életbe és újra bizakodni. Szegény anyámmal megtették és számtalan beteggel megteszik ezt az orvosok, hiszik, hogy jót tesznek a beteggel, ha ideig-óráig új reményt öntenek belé, hogy aztán egy szép napon megint előlről kezdje a halálra való ráeszmélést és azt a nagy harcot, mely ezzel jár. Én már „elhelyezkedtem” és így is akarok maradni. Különben, ha a testi halál talán messze van még, csakugyan, a szellemi már észrevehetően közeledik. — Néha van egy-egy fellendülő munkanap, aztán a beteg agyszerkezet megint elkezd csikorogni és csütörtököt mond. Ezek a legnehezebb óráim. Hiszen még annyi szépet tudnék dolgozni — ha „tudnék”.

A *munka* — az olyan rettenetesen nélkülözött tevékeny hősiességnek, a férfiasságnak ez a számomra eddig megmaradt utolsó darabja is kezd elhagyni. — Azaz nem utolsó mégsem: a derült béketűrés még megmaradt. Itt ugyan, éppen ennél a pontnál el-elcsuklik az is (legalább is a *derű*, ha a türelem nem is). Az agybeli gyengeség ér-

zése már többször megríkatott. A tehetlenségnek sokféle deprimáló formáját tanultam és tanulom folyvást elviselni. *Ezt* még nem tudtam megszokni, de Isten kegyelmével majd ez is sikerül.

A félelmeim elmúltak megint, ahogy jöttek. Szinte úgy tetszik, így visszaneézve, hogy nem magában a lélekben voltak, hanem inkább az idegekben. Élettani feszültségek, megerőltetett agyvelő (és most a megerőltetés hamar jelentkezik!) idéztek fel nyomasztó aggodást. — Istenem! Mikor Te itt vagy bennem, és világos a lelkem, mennyivel könnyebb, sőt egészen könnyű minden! Tégy velem, amit akarsz, csak el ne hagvj!

Elmélkedés Jézus nemzetségfáláról.

A hosszú sor legtöbbször jelentéktelen név, nemcsak önmagáért élt, küzdött, szenvedett és dolgozott. Eszközök voltak az isteni Gondviselés kezében, melyek által az idők teljességében eljött a Megváltó. A legtöbbször (talán egy sem!) nem is sejtette, micsoda fölséges szövődéknek egy láncszeme. Ha tudta volna, milyen más lélekkel élte volna le az életét!

Milyen szűk a mi látókörünk! Még életünk nagy jelentőségét sem fogjuk fel önmagában sem, nemhogy összefüggéseit a jelenben, múltban és jövőben. Nemcsak az átöröklés, de minden egyes tevékenység az okok és okozatok végtelen sorából indul és fut tovább. Nemcsak a test szerinti utódok által hatunk a világra, hanem minden lélekzétvételünk halhatatlan, mert a következők végtelenbe futó mozgását indítja tovább.

Mennyi hálaival tartozunk ismeretlen őseinknek, akik segítettek kultúrális, testi, sőt lelki javaink megszerzésében! Mennyi okunk van szerénységre, hiszen ha valamiben kiválók vagyunk, hány ősrünk tehetségének, munkájának van ebben nagy része! Jó gondolataink, eszes ötleteink, ügyes szokásaink talán öbennük villantak fel először, vagy idegződtek be és sokszor mennyi erő és munka árán!

Mennyi engesztelni való! A rossz tulajdonságokban sokszor az ő botlásainak átkát nyögjük. Vegyük és viseljük el ezeket a hátrányokat áldozatos lélekkel, az ő hibáikért. Mennyre kívánják most jóvátenni, amit vétettek! De az érdemszerzés ideje lejárt számukra. Iva-

dékaiknak a földön tovább kanyargó láncsora az utolsó reményük, a horgony, a csáklya, mellyel még közelebb vonhatják magukat Istenhez. Küzdjünk olyan elszántsággal, tökéletesedjünk olyan igyekezettel, mintha mindnyájukért nekünk kellene harcolnunk, és az ő összegyűjtött vágyuk égjen bennünk. Őseinknek éppúgy megváltói lehetünk, mint unokáinknak megoltalmazói. Itt is áll az, hogy az ember nem magáért él, sem időben, sem (a jelenben) térben. Ha „meg nem érdemelt” (mi az, amit magunk is meg nem érdemelnénk!) csapások érnek, ki tudja, melyik ősünk vétkét bünteti bennünk Isten igazságossága. Ez nem igazságtalanság. Mert bár a csapás az ősök vétkeinek büntetése, de nekünk egyenesen áldásunk, győzelmünk is lehet, ha jó lélekkel hordozzuk. Micsoda perspektíva! Egy ilyen hosszú menetnek előjárója, előmunkása, szószólója lehetni Isten előtt! Türellemmel viselem terheltségeimet, de elszántan és a népfelszabadítók lelkesedésével küzdök ellenük.

Mennyi reményem van Isten irgalmasságára! Sohasem kell kétségbeesnünk. Ki tudja, milyen örökölt sötét hatalmak dolgoznak bennünk, melye-

kért nem vagyunk felelősek. Lelkünk állapotát csak Isten ítélheti meg. Sem elbizakodnunk, sem csüggednünk nem szabad. Ha pozitíve nem haladunk is, de tartsuk meg az elszánt akaratot, bűnbánatot, alázatos könyörgést és rendületlen bizalmat. Nem tudjuk, milyen láthatatlan koloncok csüggnék rajtunk.

Virágvasárnap, március 20. S. beszéde (rádión keresztül). Mily igaz és jó-ságos volt! Azokról, amiket mostanában legmélyebben és leggyakrabban élek át. Olyan jó volt így egynek lennem vele. De talán ez volt az első beszédje, amelyet nem mint „tanítvány” hallgattam, hanem mint aki mindezekben „mellette” áll. Úgy érzem, az Úristen nagyon megérlelt az utóbbi időben. Egészen nagykorúnak, függetlenül erősen érzem magam az Isten kegyelmével. Ahogy lassan ő is hozzámagasodott egykori mestereihez, úgy érzem én magamban (teljes tisztelettel és alázattal) az „egyenkorúságot” vele szemben. Nem tudásban, tapasztalatban, életszentségben, hanem az Úr Jézus eleven átélésében, aki élő valóságban itt van mellettem (s mintha most is vezetné

kezemet, míg ezt írom, ahogy vezet, irányít mindenben). Csodálatos érzés, hogy gyengén, tétovázó akarattal is a főbb dolgokban milyen világosan vezet és tanít. A dolgok értelmét, és hogy mi az, amit tennem kell, tisztán látom vagy érzem. Melegen, őszintén tudok beszélni az emberekkel, és mindennek a legbensőbb magvát élem át. Azért olyan szép és ünnepélyes az életem. Most mindig tudom, mi az igazán fontos, s amiben több lélek van, azt érzem elsőbrendű kötelességnek. (Pl. meleg levél, vigasztalás, és nem a krajcáros robot.) De hogy mikor és megnyit kell a kenyérért dolgoznom, az is világosan jelentkezik, és olyankor nagy kedvvel, királyi öntudattal végzem.

Új és megrendítő élmény S. beszédéből csak a hangja volt. Sohasem felejttem el azt a fáradtságtól és mély lelki fájdalomtól elgyötört és mégis férfiasan szilárd hangot. A sebzett Felebaráti Szeretet küzdött benne a világ szenvedésének iszonyú terhével; úgy beszélt, hogy minden lehellettével a lelkét adta: éltető meleg „kenyér” volt minden szava, „Ó, de meghalnék értetek ezerszer, szegény drága testvéreim, csak segíthetnék rajtatok” — a hangja ezt mond-

ta, vagy inkább a ránk árasztott lelke. Egész nap a fülemben csengett: igazi passio-hangnem: mély emberi szenvedés, szilárd, bizó, győzelmes erővel. A diadalmas szenvedés.

*

Mostanában egy kép merült fel bennem és azóta is visszajár: Drága kis anyám, ahogy hazatérő fiát várja: rendelkezik, készül, apró szeretetszolgálatokon töri a fejét. És boldog véghetetlenül. Láttam, mikor így várja vissza pl. Flóra anyát. Láttam, hogy virult fel örömében halálos betegen, amikor Olaszországból visszajöttem.¹ Milyen kedves gondolat ez! Ilyenkor úgy szeretnék már nála lenni, hogy szinte alig várom. Mit bánom én, ami közbe esik, de egyszer eljutok hozzá végre!

Nagyszombat, március 26. d. u. 5—6 óra. Feltámadást ünnepeltem itthon magamban. Olyan szép volt. Küldtem V.-t a feltámadásra. Tudtam, hogy így lesz legjobb mindkettőnknek. Mély megille-

¹ 1925 tavaszán néhány hetes utat tett Olaszországban ott időző S. bátyja vezetésével.

tődéssel, szívből énekeltem zsoltárt, Te-deumot. Olyan nagyon boldog vagyok, hogy az Úr Jézus feltámadt. Az a gyerekes megkönnyebbülésem van, hogy „most már nem bánthatja senki”. Hiszen annyit sajnáltam szenvedését a nagybőjtben. — Imádkoztam erősen boldog halálért. Ó, ha a jó Isten megtartja bennem ezt a diadalmas lelkiületet; ha megtartaná! Milyen gyönyörűség volna akkor meghalni. De ha nagy lelki szenvedések jönnek is, akkor is boldogság lesz a beteljesülés. Úgy képzelem egészen, mint az operációk utáni ébredésemet. Egy kisebb fajta igazi halálfélelmet kiállottam akkor is (főleg az elsőnél, mikor még gyerek voltam). Elsüllyedni a semmibe lassan, Jézus nevében, aztán kínosan vergődve ébredni, egyre erősödő fájdalommal, de azzal az észtvesztő boldog tudattal, mely lassan felhajnallik a lélekben, hogy íme, túl vagyok rajta! Az a rettenetes, melyet el sem tudtam képzelni, melyet nem hittem, hogy igazán megtörténhet velem, nézni nem is mertem, elmúlt, megtörtént, élek újra, s itt vannak velem, akiket szeretek, s meg fogok gyógyulni. Így volt és így lesz Isten segítségével. Amen.

Aprilis 21. A nagy hullámhegyek és hullámvölgyek elülnek már. Inkább az a veszély fenyeget, hogy beletompulok, belefásulok ebbe a testi-lelki gyengeségbe. A kétségbeesés kísértő dührohamai ritkán és gyengén jelentkeznek. Kezdek beletörödni a tehetetlenségbe, a lassú, hosszú elmúlásba, mely talán előttem áll. Mert olyan gyorsan nem megy, ahogy először gondoltam. Ilyen nagyszerű étvággyal igen sokáig elél a szervezet. Hát ahogy Isten akarja! — tiszta szívből mondom. Sem élni nem kívánok, sem meghalni, csak azt, hogy ő mellett maradjon. Akkor nem félek a magam gyengeségétől. Kétszer áldozhattam ebben a hónapban. S. hozta a Szentséget. Alaposan, mélyen, egész beleéléssel és hosszan imádkozhattam a készülésnél mindenkiért, mint még emlékezetem szerint soha. Annál készületlenebb voltam a másodiknál. Templomba mentünk, tolókocsival, az áldoztató korlátig. Milyen jó, hogy ezt majd többször is lehet. V. igazán mindent megtesz, ami telik tőle. Sajnál és szeret. Áldja meg az Isten!

Szegény I.-kém! És B.¹ sem felel!

¹ Külföldre szakadt unokatestvér.

Néha olyan, mintha minden vágyódó imám és bizakodásom hiábavaló volna. Mintha a csendes remeteség egy álomvilágot teremtett volna, melynek agyrém a vezércsillaga. Ha a külső világból jönnek hozzám, goromba rázkódást érzek. Ott sokkal keményebben, keserűbben, feketébben zajlik az élet. A keserű lehelettől, ami ilyenkor megcsap, az én tehetetlen, lusta, ábrándos áhítatom, mint a rózsaszínű álom verődik szét. „Képzeldő bolond — mondom magamnak, — hát csakugyan azt hiszed, hogy kis parfümös fohászaiddal, tétlen rájuk gondolással, miattuk való aggodással belenyúlhatsz az érc-küllök forgásába, szirteket hengeríthetsz el? A te szereteted nagyon is gyenge, földi, szeszélyes. Jaj nem apostolok és mártírok elemi erejű lángja!” — Hiszen igaz, nagyon is érzem. De másom nincs, és többet tenni nem bírtam (szeretnék!). A csillagom pedig nem agyrém, mindenek ellenére. Rendületlenül bízom a Gondviselésben (et si fractus illabatur orbis) és az imádság erejében. — Nem nádszál az, melybe elmerülő életem kapaszkodik. Megvolt azelőtt is, mikor mással is szolgálhattam. Isient, és most sem érzem, hogy a

magam biztatására hangoztatnám, mint a megszeppent gyerek („Ne félj, nem bánt” — mondja magának). Az Isten az egyetlen bizonyosság és megtapasztalható valóság. A többi nekem mindinkább álomszerű. És aki Órá épít, nem kártyavárat épít, akármilyen ügyetlen, lomha, képzelődő, irreális kontár legyen is.

Június 16. Azóta nagyot lendült az élet velem. Hazajöttem a szép Cserkész-parkból; úgy érzem, fiatalodtam vagy öt évet. Egyelőre feszül a tettvágy bennem. Új munka, új lendület és talán még új reménység is. Ámbátor érzem azért belül, hogy a betegséget ugyancsak nem fújták el. Nem is hiszem, hogy többet kieresszen a markából. De ameddig lassan, csendesen rágcsál rajtam, még sok szépet lehet tenni, ha Isten engedi. „Sohase mondd azt, hogy halálodon vagy, ameddig igazán meg nem haltál.” — Baden Powell-nek ezt a nagyszerű mondását hoztam el magammal cserkészajándékkul és további jelszónak. Éljen hát az élet, ameddig élek! Nem mondom, hogy „dum spiro spero”, mert nekem igazán nincsenek reményeim. A lelki békén és bizonyos

fizikai nyugalmon kívül nem is kívánok én semmit az élettől. Most is meggyőződésem, hogy pár év alatt meghalnom a legjobb lett volna s hogy mégis csak az oldana meg legtöbb csomót, s én a magam számára úgy sem tudom mire használni az életet, de ki akarom tölteni szép, nemes élettartalommal és értékes, szép ajándéknak tekintem.

Főleg V.-val szemben akarom kifejezni a szebb, mélyebb, tartalmasabb életet. Ahogy a teherautó zúgott velünk hazafelé, magambaszállva sokat elmélkedtem. Megint nem annyira gondolat-sor, mint meglátások formájában. (Ide rögzítem a legfontosabb életszabályokat. K.-ám¹ édes kis ceruzarajzának hátára jegyeztem tegnap este. Olyan jó volt velük lenni, kékruhás kis alakjukat mindig ott látom a Cserkész-park zöld fűvén!)

1. *Fegyelem a beszédben.* Ostobaságok, tétova, félig elkezdett mondatok, főleg felesleges aggódó vagy utólag rosszaló megjegyzések kerülendők. Sürgetések, kérések, alkalmas időben, tapintatos, gyengéd formában, de öntu-

¹ K. és a másik „kékruhás kis alak“ I. kislányai.

datosan és bizonyos méltósággal, határozottsággal. (Ösztönös sajnálkozásokon és bocsánatkéréseken, pedagógiátlan megjegyzéseken erőt venni!)

2. *Sohase tenni fel rosszat vagy gyarló indítóokot nála.* Regisztrálni a valószínűbb, öntudat alatti folyamatokat nála, mint valószínűségeket, de ezekből se érzelmi, se akaratí következményt nem engedni folyni magamban. Aki tudja, hogy mennyi rossz lehet másnak ösztönös természetében, de egyúttal reméli, hogy akaratban mégis jóra irányul, az ritkán járja meg, míg a gyanakvással csaknem mindig szégyenben marad (legalább sajátmaga előtt) és fel is sül.

3. *Bánásmóddal kifejezni azt a tiszteletet,* amit a halhatatlan lélek és az Isten rendelte társ megérdemel. (Hányaveti modort félre. Figyelni, ha beszél, méltányolni nézeteit, mutatni, hogy szívesen vagyok együtt vele stb.) Gyáva-ság tréfásan elütni a lelki felelősség nagy gondját, amit az együttlét kötelessége rám szab!

November 18. Emlékezetes napja éle-

temnek. Egy nagy kellemetlenség (ház-
bér körüli kalamitások) felébresztett
önhitt, zagyva álmódzásomból. Megta-
nultam alaposan:

1. Saját tehetetlen, gyámoltalan vol-
tomat.

2. Azt a hazug, hiú, ferde ábrándvi-
lágot, melyben élek.

3. V.-m — hűséges drága V.-m! —
igazi értékét.

Megint egyszer! Mea culpa! Jóvá ten-
ni, amit lehet! Összeszedett lélekkel tá-
mogatni, kicsinyesség nélkül. Fegyelem,
fértiasság. Helyes világításba állítani.

November 19.

ÉVFORDULÓRA

De más lett minden, édesem,
Mint ahogy akartam, reméltem,
Az Úristentől én magát
Szeretni, oltalmazni kértem.

Akiért a szívtelen földön
Harcolva megvessem a lábam,
Izzadva, nyögve, kínban is
Érezzem: nem vagyok hiában.

Magának majd csak nézni kell,
Elég, ha a kezem megfogja,
Erős leszek, bátor leszek,
Ha így néz fel rám, mosolyogva.

Lelkivezér, tanítómester,
Derült napja akartam lenni
Jusson nekem minden nehéz,
De magának ne jusson semmi.

Akartam, hogy boldog legyen,
S a boldogságot én szerezzem,
Színházba, emberek közé
Mindenhová majd én vezessem.

Akartam hírt, fényes nevet,
Hogy rászálljon a ragyogása,
A dicsősége, öröme
Magára, mindig csak magára.

S most itt vagyok: fáradt fejemmel.
Beteg testtel, gyámoltalan.
Szomorú, tétovázó álmok,
Belőlem már csak ennyi van.

Ez az, ami legrosszabb kínom,
Amitől a lelkem beteg,
Maga hordja az élet terhét,
És én már nem segíthetek.

Ezért gubbasztok fanyar göggel,
Féltékenyen és konokul,
Vagy gyerekes mókát vonítok,
Mikor a lelkem könnye hull.

Ki lépni nem tudok magam se,
Mást, jaj, hogyan vezethetek!
Testben, lélekben összetörve
Ezért vagyok, ezért beteg.

Akartam lenni drága váza,
Már csonka, tört cserép maradt.
Amit ma hoztam, lám csak ennyi,
De a tied minden darab.

Hogy mért rendelte így a sorsunk,
Csak Isten tudja egymaga,
Ő elvégezte, így akarta:
Legyen meg az akarata.

Az én részem már csak alázat,
Az én osztályom: türelem.
Várom, amit az Isten rendel,
S te itt vagy addig is velem.

December 7. Pár hete veszem észre,
hogy zúg a fülem s a csengés benne
most már csaknem állandó. Csendben,
magányban, éjjel: folyton hallom. A
kórházban azt is kérdezték tőlem, hogy
nincsenek-e főfájásaim. Én naiv büszke-
séggel mondtam, hogy nem, soha. Az-
óta szemem, fülem, — betelik lassan,
amit akkor vártak. A fülem csengését
úgy hallgatom, mint a jó Isten hazahí-
vó harangocskáit. Nem félek, Ő vezet.
Tegnap gyóntam is.

Dec. 18—19. éjjel. (Reggel leírtam.)

S.-nak.

Gyermekvilágom üdvözítő Napja,
Ha fel-feljársz felhős egemre még:
Gyémánttüzét a lelkem visszakapja,
Mint árokpartján tört üvegcserép.

V.-nak.

Madárkaének letarolt erdőben:
Fagyos rögön végső virág az őszben.
Utolsó édes szirmok rámhajolva
Vigaszt lehelnek fáradt homlokomra.

F.-nek.

Riadt fiúnak régen puha párna,
Ahova sírni most is visszajárna.

I.-nek.

Pislogó mécssem imádkozik érted,
Bár elvehetném minden szenvedésed.

O.-nak.

Közös a multunk egy a szívünk:
Anyánk, s a kis ház benne van:
Te vagy most is a régi otthon,
Száműzötten, otthontalan.

Ezeket már nem kiadásra szánom: S.
atyám ítélje meg, mit lehet belőle pub-
likálni.

1933 január.

Január 30.

Uram, Jézus, már mindent értek!
Ó, most már tudom, ki vagyok.
Legyen a te akaratod.

Lehet, hogy már nem sok van hátra.
Jól van úgy minden, ahogy kellett:
Nem kérek mást, csupán kegyelmet.

Mégis, ha füled nyitva szómra;
Oly drága nékem minden óra:
És minden perc egy nagy ajándék.

Az élet, amit úri módban
Durcás gyerek módjára szórtam,
Oly drága szentség most nekem!

S az édesek, kik mellém ülnek,
Meleg szókat fülembe súgnak:
Mind olyan szentek, olyan újak.

Pihető, gyenge szívverésem
Örök erők áramát hajtja:
Azok segítik diadalra.

Apró munkák, aprócska élés,
Mindenben annyi most a mélység.
És minden egyet énekel.

S én ámulok, Uram, mi lettem,
Ki életemet hordja most helyettem,
Láthatatlan előre visz.

Lelkem piciny fuvallatával
A nagy viharral együtt szárnyal,
Mit a *Galamb* szent szárnya ver.

Alig lüktet az érverésem,
S mégis a Te munkádat végzem,
Világot váltok és megszentelek.

Ameddig, addig... Ó felséges
Csodást alkotó beteg-élet!
Áldassék érte szent neved.

Február 1. Talán az előbbi verssel
kezdhetek hozzá legjobban nagy lelki
fordulatom megírásához.

A karácsonyi napokkal kezdem. Karácsony este: fájdalom, csüggedés, valami kis fásultság a síma béke felszíne alatt. Megírtam pársoros apró verses feljajdulásaimat¹ s Pici néni² szép céduláskáin szétküldtem és a fa alá tettem. Még akkor magam sem értettem, mit mondok velük. Csak kavargott a lelkem öntudatlan keserúségektől. Hiába volt meleg családi kör mellett, a felszín alatt mindenütt éreztem a táton-

¹ L. föntebb a négysoros családi versikéket.

² N. S.-né, festőművésznő. N. S. és családja a gödöllőiek közül legközelebb állt hozzá és családjához.

gó szakadásokat közöttük. „Zátonyok” lett volna a címe egyik nagy regényemnek. A vízből csupaszon, mereven elkülönülve állnak ki a szirtek, egyik se közeledik a másikhoz, egyik se változik. Ha jön a tenger (az élet vihara), az felcsap és egybemossa ideig-óráig az ellentéteket és különbségeket. (Nagy szeretetszolgálatok, hősi áthidalása az egvénségek szakadékainak: amíg a veszély ostroma tart!) Aztán... a vizek elülnek, s a sziklák megint csupaszon, megátalkodottan, külön-különváltozva merednek fel az égre. Semmi se változott. — Ez volna a téma, emberszívekre alkalmazva. De örülök, hogy meg nem írtam, mert azóta látom, hogy hazugul sötét ez a beállítás, s másfelől az emberek szeretetbeli egysége nem kell, hogy együvé préseltséget jelentsen, s az egyéni különbségeket persze hogy nem lehet, de nem is kell uniformizálni. Csak megértés, béke és szeretet maradjon közöttünk.

De akkor este nagyon fájt ez és még inkább másnap, mikor olyan sokféle igénynek szerettem volna eleget tenni (nekem igazán csak az lett volna az igényem, hogy ők mind jól és otthonosan érezzék magukat, de épen ennek

lehetetlenségét éltem át keserűen). Testileg is kifáradva, lelkileg elgyötörve pihentem két napot. Akkor visszajött S. és az én szívemet egyre fojtogatta a nyugtalanság. Rémképek, gyanúk, homályos félelmek kínoztak. Próbáltunk S.-val egy nagyot beszélni, de megnyugvás helyett inkább még felkavart. Testileg is egyre jobban kimerültem. Szilveszter délutánra aztán ez a lelki háborgás végsőkig fokozódott. Beszélni nem tudtam (az öreg néni¹ is átjött) s akkor kezdtem megint egészen érezni, milyen kevés időm lehet már hátra. (Közben pár hétre ezt is tökéletesen elfelejtettem volt, akár mennyire készülgetek a halálra már egy éve.) S. búcsúzása után kétségbeesés környékezett. Követeltem V.-tól azt, amitől rettegtem: meggyújtattam újra szegény elnyomorodott aprócska karácsonyfánkat és kétségbeesett daccal, csikorgó, erőtlen egyszál hangommal énekeltem egy-két karácsonyi éneket, búcsúzóul. Éreztem, hogy fáj ez mindkettőnknek. — Aztán még elimádkoztuk a szilveszteri Prohászka-elmélkedést (azelőtt mindig együtt imádkoztuk S.-ékkal.)

¹ Szomszédasszony.

Ő mindig velem volt ilyenkor. Most pedig ketten gubbasztottunk, nagy ellentétek nyomasztó érzésével a lelkünkben. Úgy éreztük, egészen zsákutcába jutottunk.

Másnap kimerülten feltápászkodtam S. rádióbeszédét hallgatni. V.-t is kényszerítettem, hogy korai misére menjen és azután hallgassa. De a testi-lelki gyötrődések miatt nem hozott nekem ez a beszéd jóformán semmit. Tudom is, hogy milyen fáradtan írta, és mondja, hogy talán főképen az én kedvemért vállalta, hogy hallhassam, s a gyötrődésem csak annál erősebb lett. (Közben a halál, a belső rendezetlenség és a végrendelet problémája kínozta napokon át. Egyre erősebben úgy éreztem, hogy tennem kell valamit. Most mindjárt, amíg nem késő! Próbáltam erőt venni magamon. Imádkoztam lelki világosságért. Szívszorulások és nagy izgalmak között hánykolódtam éjszakánként. Nappal igyekeztem „vállalni végre a felelősségeket” (háziúri gondok, V. életének irányítása stb.)

Január 6-ra kihívtuk V. édesapját. Kimerültségem és izgalmam akkor érte el tetőpontját. Nyugalmat erőltetve, mégis felkeltem, segíteni V.-nak ab-

ban, amiről hittem, hogy nehéz. De hamarosan nagy gyengeség fogott el. Szinte magamon kívül voltam egész nap. Azt éreztem, hogy most itt halok meg, távol az én „régiszeretteimtől”, összes megoldatlan problémáimmal. Sürgönyöztettem. Atyám¹, tudod a többi (hiszen tenálad gyóntam).

Február 15. Megint sötétlátás, idegesség ül meg. De három élményemet még leírom, mint adalékot egy beteg ember élményeihez. Az egyik a testemnek szinte légies könnyűsége, ami a gyengeség érzésével együtt jár. Olyan átszellemülten szelíd bennem minden most.

A második, hogy eljött végre a tavasz. Olyan kedves, hogy az idén korábban jött meg az én örömömre.

A harmadik, hogy a tárgyak is olyan előzékenyek most hozzám.

(Itt megszakadnak a feljegyzések.)

*

(A hárshelyi tartózkodás emlékét naplójában mindössze egyetlen rövid

¹ S. bátyját érti.

feljegyzés őrzi. A jamboree után visszatért tisztánlátása, életkedve és lelki egészsége csodálatosan áttetsző, légiesen finom elmélkedésekbe csordul. Ismét előkerül a napló és hangulatos esti imádsághoz hasonló szelíd mondatokkal áldozik le lelki élete. A földi hősies táborozás után tiszteleg a szép élet eszménye előtt, ez a magához tért, életre villant cserkészlélek. Őszi bíbor színek, érettség, a gyümölcsök betakarítása, észrevétlen áthajlás az elmúlásba: jellemzik ezeket az utolsó, igazán szeretettel írt feljegyzéseket. A cserkésztvörvények felett elmélkedik s megmaradt életrevalóságával, figyelő tekintetével még sok új területet kutat fel, amelyeken az élet szebbétételén munkálkodhatik.

*

E napok legérettebb emléke a naplóban a *Vitorlás repülő* c. vers. 1933. augusztus.)

A VITORLÁS REPÜLŐ

Életem az Isten kezében:
A vontatógép elhagyott.
Az ég merev kék óceánja
Szárnyára vett, körülfogott.

Lomha dagálya és apálya
Fölém kerül, alám tolul,
Emel süllyeszt, lendít, el-elhagy,
Testetlenül, láthatlanul.

A nap hanyatlik, kél az este,
Lilás a kék mennyboltozat,
Lankad a szél hullámverése,
Álmosodik, ernyed, apad.

De én feszült vitorlaszárnyam
Minden kis habra rávetem;
Szellő ha rezdül, lég ha mozdul,
Szállok, küzdök, emelkedem.

Ne még! Ne még! Azért se! Nem még!
Hisz oly szép minden pillanat:
A szél, a szín, az illat-pára,
A rézsút szálló sugarak.

Birkózni, szállni, fennlebegni!
És nézni, nézni, míg lehet,
A nap kiomló szíve-vére
Hogy festi meg a felleget.

Az árnyak lassú tolvaj-lépte
Hogy oson a domboldalon,
Sárgából kékbe, majd homályba
Hogy süllyed át erdő, halom.

Feszült szárnyal magasba törni,
Egy kis métert sem adni fel,
De alázattal hullni lejjebb,
Ha lassan mégis hullni kell.

Lenn a mezők már ködbe vesznek,
Nyirkos setét rájuk terül.
Kerengek elszántan felette,
Kékben, napfényben, egyedül.

Felnézni, fel! Fogom a kormányt!
El nem bocsátom percre sem,
S halk dudolászó imádságot
Mormolok békén, csendesen:

Köszönöm, magasságos Isten,
Végzetetlen jószágodat,
Hogy szállnom napsugarad fényén
Most még lehet, most még szabad.

Hogy tiszta égben rámragyogtad
Boldogságos kegyelmedet,
S azúroz-kék szűz kupolában
Lebegtetem az életet.

Hogy minden percem a magasban
Álomszerű, boldog csoda,
Hogy porba, rögbe, sárba, zajba
Le nem merítettél soha.

Hogy nyirkos réten nem lapultam,
Reménytelen, virágtalan:
Hogy olyan jó és olyan drága
A hulló nap minden sugára,
És olyan szép az, ami van!

HARANGI LÁSZLÓ UTOLSÓ SZAVAIBÓL (FELESÉGÉNEK FELJEGYZÉSEI)

1932—33 telén annyira megbénult, hogy nem tudott többé lábra állni, s egészséges balkezét is alig tudta már használni. Egy napon így szólt:

— Rájöttem, hogy amikor szenvedünk, csak az történik velünk, ami a ruhával, mikor kimossák. A ruha nem sír, ha szappanozzák, gyúrják, dörzsölik. Ez az élet is csak tisztító intézet. — Később is, nagy fájdalmai közben mosolyogva ismételte: „Nem baj, nem baj, csak tisztító intézet.”

Később ezt mondta: — Mióta odaadtam a járásomat a jó Istennek, teljes lelki békém van.

*

Többen kérdezték, sohasem gondoltunk-e arra, hogy elmenjünk Lourdes-

ba, gyógyulást kérni. Azt hiszem, neki soha egy pillanatig sem jutott eszébe ilyesmi. Annyira átértette az Isten akaratát, annyira tudta, hogy mi a célja az ő szenvedéseinek. Mesélte, hogy tizennyolc éves korában, félig mintegy álomban, lelki elmerülésben úgy érezte, mintha az Isten kérdezné tőle, akar-e meggyógyulni, vagy akar-e betegesen élni tovább. És ő öntudatosan a betegséget választotta.

Az utolsó időkben mondta egyszer:

— Ha a jó Isten azt kérdezné tőlem, hogy mit akarok, teljesíteni fogja kívánságomat: én nem merném azt kérni tőle, hogy meggyógyuljak.

*

Mikor az autó befordult a klinika kertjébe, egy sárga tulipánágy mellett mentünk el.

— Nem tudtam, hogy itt olyan szép! — kiáltotta örömmel. S ettől kezdve jól érezte magát itt is. Jóérzése csak fokozódott, mikor a klinika orvosaiiban néhány régi jóbarátjára, iskola-társára ismert. Szeretettel és gyengédséggel vették körül az orvosok, apácák, s majdnem az egész napját a kertben

töltötte a virágos fák és bokrok között. Rokonai, barátai, akiknek társaságától a gödöllői magányban meg volt fosztva, itt nap-nap után meglátogathatták. Betegsége egyáltalában nem érdekelte.

— Egészen elfelejtettem már, hogy mért jöttem ide — mondta. Olyan jól érzem magamat itt.

*

Az operáció előtt csak az a kívánsága volt, hogy a családból jöjjön el még egyszer mindenki hozzá. Mindenkivel vidáman és derülten beszélgetett. Apáca unokatestvérének búcsúzóul csak ennyit mondott:

— És ha meg kell halni, mi az *nekünk?*

*

Az operáció előtt, szombaton, már a sebészeti klinikán — életgyónást végzett. Vasárnap megáldozott és felvette az utolsó kenetet.

Az operáció halaszthatatlan volt.

A hosszú és gyötrelmes operációt ébren tűrte. Mikor nagyritkán egy-egy sóhajtás hagyta el ajkát, rögtön hozzátette: „Semmi! Nem fáj nagyon, csak folytassátok!”

*

Másnap reggelre kiderült, hogy szíve nem bírta ki az operációt. Egyre gyengült. Még egyszer áldozni kívánt. Az áldozás után lelkesedéssel felkiáltott: Deo gratias! — Majd csendesebben hozzátette:

— Nagy az Isten! Boldog életet adott nekem!

Gyengülő hangján egy Sík-versből idézett:

— Töltetlen vágyam nem maradt...

*

Szomjúságtól gyötörve apró fohászokkal hívta az Úr Jézust.

— Jézus, Neked élek! Jézus, Neked...

Itt megakadt és nem bírta folytatni. Bátyja föléje hajolt és ezt mondta:

— Lacikám, te mindig igent mondtál! Mondd végig Isten nevében most is!

Erre csendesen folytatta:

— Neked halok, tied vagyok életemben és halálomban!

Mindig kevesebbet beszélt. Csak néha suttogta maga elé:

— Jézusom... Jézuskám!... Olyan jó!...

*

Tizenegy óra tájban, mikor az agónia

már szemmel látható volt, bátyja mondta:

— Lacikám, mondjunk el együtt egy imát?

Elértette, hogy az utolsó imáról van szó. Halkan mondta:

— Nem lehetne, hogy még egy kicsit várjunk?

Nemsokára még egyszer megkért, hogy igazítsam el a fekvőhelyét. Elhelyezkedett, aztán mondta:

— Most már kezdhetjük!

Ebből a helyzetből nem mozdult többé. Nemsokára elaludt, s másnap délfelé csendesen kiadta lelkét. Oly csendesen, hogy alig lehetett észrevenni.

*

Egy orvos e nap délutánján ezt mondta:

— Sok embert láttunk már meghalni itt a klinikán, de így még senkit. Rendesen azt tapasztaljuk, hogy az utolsó órákban a test uralkodik a lélek felett. De itt a lélek legyőzte a testet.

*

A boncolás után egy másik orvos:
--- Hogy hogyan élhetett ezzel az

aggyal *ilyen* szellemi életet, — én, mint orvos nem tudom megmagyarázni. Nem tudok mást mondani, mint hogy itt felsőbb hatalomnak kellett közreműködnie.

*

A temetésen mindenki úgy beszélt róla, mint hősről, szentről. A temető plébános — évek hosszú során át gyónatója — ezt mondta a koporsó mellett:
— Már bizonyára ragyogó koronával van a szentek seregében!
És beszédét ezzel végezte:
— Könyörögj érettünk!

F Ü G G E L É K

KÉZSZORITÁS

(Sík Sándor verse Harangi Lászlóhoz)

1930.

Milyen szóval szeresselek?
Az atyafiság nemcsak vér közöttünk:
Isten előtt atya és fiú lettünk,
Mert lélek szerint én nemzettelek.

Emlékszel a kis vézna fiura?
Pici voltál és fájó és beteg,
Mikor anyád a tenyeremre tett:
Animula blandula vagula.

És most — ó talán meg sem ismernélek.
De napról-napra látom a csodát:
A gyám karókat hogy sudárlod át,
A test háncsain hogy nő túl a lélek.

Lebéklyózottan, béna kötelek közt,
Szép szabad lélek, épeknél egészségbb,
Derült homlokkal hordozod a részed,
Felnőtt ember a sok rokkant gyerek közt.

Két emberrésznyit túrsz és dolgozol,
És hallgatsz és gondolkozol és értesz,
És egyengeted, ami érdes,
És vigasztalsz és nem panaszkodol.

Igy állsz előttem: két botorka lábon
Súlyos férfiszív, kemény férfiagy.
Betegen is gyengék ereje vagy.
Nekem is az vagy: leghívebb barátom.

Nekem is az vagy: több mint vérrokon:
Oltártestvér és néma bátorítás.
Vedd ezt a verset, mint egy kézszorítást,
Mint férficsókot férfihomlokon!

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	10
Elnyugvásom az Úrban	20
Elmélkedés Jézus nemzetségfájáról . .	55
Harangi László utolsó szavaiból . . .	81
Függelék	87

LELKI KULTÚRA KÖNYVEI

5.

NIEREMBERG ÖZSÉB S. J.

VEZÉRELVEK, TANÁCSOK

256 oldal, ára 1.70 P.

6.

DOM VANDEUR

ADORO TE

176 oldal, ára 1.40 P.

7.

TRIKÁL JÓZSEF

KRISZTUS KÖZÖTTÜNK ÉL!

160 oldal, ára 1.30 P.

8.

DR. ZIEGLER ADOLF

AZ EUCHARISZTIA

AZ EGYHÁZ EGYSÉGÉNEK

A SZENTSÉGE

150 oldal, ára 1.40 P.

9.

A LÉLEK ERŐSEBB

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

90 oldal, ára —.90 P.

